ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ ОРІЄНТУВАННЯ НА МІСЦЕВОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ КРАЄЗНАВЧО-ТУРИСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Грицишина Таїсія Іванівна,
Університет менеджменту освіти
м. Київ, Україна

Зміст дошкільної освіти, що нині реалізується в дошкільних навчальних закладах, сформувався на історико-педагогічному освітньому фундаменті. Він вбирає в себе кращі досягнення дошкільної педагогіки щодо його добору у попередні історико-педагогічні періоди.

Дошкільну освіту розглядають як цілісний процес, спрямований на забезпечення різнобічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психологічних та фізичних особливостей, культурних потреб; формування у дитини дошкільного віку моральних норм, набуття необхідного життєвого досвіду.

З часу проголошення незалежності України ми говоримо про національний дитячий садок, намагаючись створити систему дошкільного виховання, яка не лише зберігала б надбання минулого, не тільки відповідала б нашому сьогоденню, а й відкривала б двері в майбутнє. Належним чином питання національного виховання висвітлено в Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні та Державній базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі». Воно розглядається як соціально-моральна проблема і розкривається через засвоєння дітьми рідної мови, прилучення їх до національних традицій, виховання любові до своєї домівки, родини, рідного краю.

Складні завдання процесу відродження кожен колектив вирішує по-своєму, знаходячи свої шляхи до розв’язання проблеми. Ми переконані: спочатку дитина має пізнати й полюбити своє, звичайне, рідне, знайоме, відчути себе його частинкою. Пізніше, в школі, це коло знань розширюватиметься. Відомо що нове, незнайоме краще сприймається і пізнається в порівнянні із знайомим, рідним. На нашу думку, одним із шляхів вивчення дитиною свого найближчого оточення є організація в дошкільному навчальному закладі краєзнавчо-туристської діяльності.

Актуальність теми. Краєзнавчо-туристська діяльність – це інтегрований спосіб навчання, виховання й розвитку дітей, особливий вид розвивального середовища, покликаний закласти та розвинути фізичні, духовні, етичні, соціальні, інтелектуальні якості й цінності вихованців. Основна спрямованість цієї діяльності полягає в організації і проведенні екскурсій та подорожей з дітьми по рідному краю, прогулянок-походів, пішохідних переходів, цільових прогулянок з метою вивчення навколишньої природи і місцевих пам’яток, а також туристських походів вихідного дня із залученням батьків.

Робота в цьому напрямі створює можливості комплексно розв’язувати завдання всебічного гармонійного розвитку малят. Проте в кожній подорожі треба чітко уявляти основну мету, безцільні походи не цікаві і втрачають своє виховне значення. Успіх мандрівки залежить від добре організованої діяльності дітей, від продуманості всього, що треба зробити. Будь-яка подорож до того ж повинна мати краєзнавчу спрямованість, тільки за цих умов туризм стане активним засобом виховання особистості.

Постановка проблеми. У вихованні і навчанні дітей дошкільного віку велика увага приділяється формуванню таких понять, як вулиця, район, місто, село, країна, Батьківщина. Їх засвоєння ґрунтується на формуванні в дошкільнят певних просторових уявлень, що стануть фундаментом знань про рідний край.

Зазвичай, кожний мандрівник, хоч він і маленький, повинен уміти орієнтуватися у просторі. На перший погляд дошкільникам топографія може і не потрібна, однак уміння знайти зворотний шлях, витримати певний напрям під час руху їм конче потрібно. Діти, які навчені елементам орієнтування, не заблукають "у двох соснах" поблизу табору, не викличуть переполоху. Орієнтуватися для дітей – це, передусім, означає розбиратися в

навколишньому оточенні, вміти визначати своє положення стосовно сторін обрію, рельєфу та певних предметів.

Виклад основного матеріалу. Вміння орієнтуватися в краєзнавчо-туристській діяльності має першорядне значення. Воно дає можливість дітям впевнено пересуватися по незнайомій місцевості, знаходити зручну дорогу, проводити дослідницьку роботу. Під час подорожей ми розповідаємо дітям, як орієнтуються дорослі, як обирають дорогу, звертаємо їхню увагу на стежки, струмки, просіки, їх розташування щодо сторін обрію, заохочуючи дітей до постійного самоорієнтування під час руху. Даємо завдання: на визначення напрямку, відстані до об'єкта (у кроках); на визначення орієнтирів, місця знаходження об'єкта; а також пропонуємо описати своє місцезнаходження стосовно навколишніх предметів (дитина називає предмет, біля якого вона безпосередньо перебуває, та об'єкти, які розташовані поруч, ліворуч, праворуч, попереду, позаду). Ці завдання, виконуючи водночас роль навчальну, урізноманітнюють прогулянку, до чого діти дуже чутливі.

З великим інтересом проходять ігри на орієнтування: "Де ялинка?", "Що зникло?", "На пошуки скарбу", "Розвідка", "Вивчи слід" та ін. Активізують вихованців ігри на розвиток спостережливості: "Хто більше побачить", "Назви більше прикмет" тощо, а також ігри на орієнтування за місцевими ознаками, на визначення часу і погоди за об'єктами живої та неживої природи. Всі ці ігри збагачують дітей знаннями про взаємозв’язки і залежності в природі, формують у них навички і вміння орієнтування на місцевості, розвивають спостережливість, кмітливість, сприяють розвитку логічного мислення.

Особливим розділом орієнтування є ознайомлення з компасом та сторонами обрію. Спочатку діти роздивляються компас, а вихователь розповідає дітям, для чого він використовується, про його призначення, як він працює. Після цього демонструє дітям незалежність показників компаса від його положення. Кладе компас по черзі на один пеньок, на другий, на колоду, на гілку, на землю, визначаючи кожного разу сторони обрію та напрям стрілки. Коли діти пересвідчаться, що показники компаса завжди однакові, незалежно від його розміщення, слід ознайомити дітей з іншими видами компасів (шкільний, туристський, рідинний) і провести аналогічну роботу.

Але не менш важливим виявилось в нашій роботі формування географічних понять у дітей, їхня картографічна та топографічна підготовка. Перед нами не раз поставало питання: як навчити дітей "читати" карту, складати схему маршруту і чи доцільно це робити з дошкільниками. Зараз ми з упевненістю можемо сказати – це не тільки можливо, але, на диво, ця важка, кропітка робота вельми цікава і приносить всім – і дітям, і батькам, і педагогам надзвичайне задоволення.

Результати досліджень у галузі дошкільної педагогіки та психології й експериментальні дані свідчать: дошкільнята здатні оперувати схемами та моделями, які відображають в узагальненому вигляді якості та відношення предметів; їм доступне розуміння плану як знаково-символічного замінника об'єкта. Відомо, що діти добре розуміють зв'язок між окремими елементами плану і реальними предметами [1].

Роботу розпочали ми з екскурсії по території дитячого садка. Намалювали його план. План – це насамперед наочна модель, де окремі елементи позначені умовними знаками чи геометричними фігурами, розміщення яких повторює розміщення предметів у реальному просторі. Потім – екскурсія у приміщенні. Діти, як можуть малюють коридори, помічають кількість дверей, кабінети. Згодом малюють план кімнати своєї групи, спальні, а з допомогою батьків вдома малюють план свого житла. Коли діти навчаються орієнтуватися за планом**,** вони легко розуміють, що таке план кімнати, і здатні використати його для знаходження захованого предмета. Під час роботи з планом ми прагнули сформувати в дітей уміння орієнтуватися не тільки в навколишньому середовищі, а й на аркуші паперу.

Наші спостереження у процесі роботи показали, що діти старшого дошкільного віку досить чітко уявляють довжину відстані на обмеженій площині (ігри з планом спальні та групової кімнати, малювання плану свого житла), орієнтуються на вулиці, що веде в дитячий садок (зображення шляху до дитячого садка і додому в різних варіантах), на

території дитячого садка (знаходження захованих предметів за допомогою планів майданчиків). Але низку предметів та явищ (відстань між районами міста) вони не можуть уявити безпосередньо. Діти говорять: "Бабусин будинок далеко, треба їхати дві ночі", або "На дачу треба їхати трьома маршрутками" тощо.

Щоб сформувати правильні уявлення в дітей, необхідно організувати спеціальне навчання, тобто дати дітям знання з галузі географії, не обмежуючись першими уявленнями про довкілля, доступні безпосередньому сприйняттю. Основна мета нашої роботи полягала в тому, щоб знайти оптимальні шляхи формування в дітей елементарних географічних понять про розташування земних об'єктів, які за своїми розмірами не можуть сприйматися дітьми безпосередньо, навчити їх узагальненим способам орієнтування у просторі, що в перспективі має принципово змінити підхід дітей до аналізу навколишніх об'єктів та явищ, сприятиме розвитку пізнавальних здібностей.

Вулиця, мікрорайон, місто, село, країна як географічні об'єкти, що розташовані на земній поверхні, мають певну протяжність, територію, яку діти не можуть безпосередньо сприймати. Розуміння та засвоєння ними просторових характеристик географічних об'єктів та їх співвідношення (вулиця – частина мікрорайону, район – частина міста, місто – частина країни тощо) є центральним моментом формування у дітей географічних понять [3].

Формуючи уявлення про умовні знаки, ми почали із зображення плану нашого квітника на ділянці, де кожна квітка позначалась певним умовним знаком. Звертали увагу на необхідність цих позначень і досягли того, що діти зрозуміли: певні предмети можна позначити на аркуші паперу відповідними умовними знаками і ці позначення мають бути постійними. Згодом ознайомили дітей з топографічними знаками, які найчастіше використовуються під час зображення місцевості.

Далі – більше. Ми вирушаємо на екскурсію по вулиці. «Штурман» малює шлях і, де це можливо, використовує умовні знаки. Потім – екскурсія по мікрорайону. Знову «штурмани» позначають шлях, застосовуючи умовні і дорожні знаки. З батьками діти малюють шлях до дитячого садка і додому. Зазначимо, що екскурсії планувалися таким чином, що кожний новий план містив елементи попереднього плану, являв собою певне ускладнення. Інакше кажучи, спостерігалася послідовність у зображенні місцевості. Різноманітні ускладнення передбачали засвоєння і закріплення відомих знань та накопичення нових у просторовому зображенні предметів.

Особистий досвід, щоденні переходи по знайомій місцевості допомогли дітям у досягненні поставленої мети, а саме: перехід від сприймання найближчого середовища до простору, який не може бути безпосередньо сприйнятий дітьми. Вихованці зрозуміли, що за допомогою планів можна відображати більш віддалений простір, все місто і навіть інші міста і села.

Таким чином, внаслідок аналізу планів у дітей було сформовано узагальнене вміння визначати порівняльну величину різних предметів і об'єктів місцевості. Вони усвідомили, що на аркуші паперу однакового розміру можуть бути зображені різні плани: приміщення дитячого садка, його ділянки, вулиця, мікрорайон, місто.

Наступний етап – малювання схеми місцевості, де живе дитина (вулиці, району), користуючись топографічними знаками; складання схем маршруту (маршрутних листків) під час проведення прогулянок-походів і на їх основі – найпростішої топографічної карти місцевості (колективна робота).

Під час цієї роботи діти усвідомили, що один і той самий об'єкт може бути зображений на схемах не тільки різним за величиною, він може не існувати зовсім. Головне, що величина цього об'єкта не залежить від величини його зображення. Розглядаючи схему мікрорайону і карту міста, діти розуміли, що дитячий садок, зникнувши з карти міста, продовжує існувати в дійсності. Таким чином, ми підвели дітей до усвідомлення того, що на порівняно невеликому аркуші паперу у зменшеному вигляді можна зобразити те, що в дійсності існує на великій території. Це дало змогу дітям перейти на принципово новий шлях пізнання довкілля. Саме те, що діти усвідомили взаємозв'язок об'єктів у просторі, побачили, що місцевість і її об'єкти існують у просторі не ізольовано один від одного, а утворюють місцевість, дало можливість нам перейти до

сприйняття карти як узагальненого умовно-знакового зображення земної поверхні на площині.

Робота з географічною картою. Ознайомлюємо дітей з тим, що головними елементами будь-якої карти є умовні знаки, за допомогою яких вони "читаються". Це своєрідна абетка. Розглядаємо разом масштабні, потім лінійні знаки і те, якими знаками позначаються на карті міста і села. При цьому особливу увагу звертаємо на колір. Як правило, на першому ж занятті діти вчаться відрізняти рельєф місцевості за кольором.

Роздаємо дітям фізичні карти і даємо завдання розібратися самим, який зображено рельєф, які знайомі умовні знаки вони побачили, які предмети й об'єкти виділяються на місцевості. Пропонуємо завдання з елементами змагання: хто побачить більше умовних знаків на карті, хто швидше знайде незнайомий знак, хто швидше полічить умовні знаки тощо. Коли діти засвоять умовні знаки і навчаться орієнтуватися на карті, пропонуємо географічне лото.

Під час проведення занять з картою вдалося підвести дітей до розуміння просторових відношень між містом і країною. Місто діти почали сприймати як частину країни, одночасно усвідомили, що в країні багато міст і селищ, а в світі багато країн. На окремих заняттях ознайомлюємо дітей з картою світу і глобусом.

Висновки. Отже, саме краєзнавчо-туристська діяльність надає дитині широких можливостей свідомо знайомитися з навколишнім світом, знайти своє місце в ньому. І починати цю роботу слід з дитячого садочка, з дітьми п’ятирічного віку через спілкування з природою.

У краєзнавчо-туристській діяльності знання, вміння та навички розглядаються не як мета, а лише як засоби розвитку особистості, розгортання нею свого внутрішнього потенціалу.

Важливо не лише те, що і як знає дитина, а й те, чи здатна вона діяти відповідно до здобутих знань, користуватися здобутим досвідом, експериментувати, адекватно поводитися в незвичних життєвих ситуаціях. Головна мета – вироблення певної життєвої позиції вихованців, розвиток їхньої елементарної життєвої компетентності.

Література

1. *Венгер Л. А.* Игры и упражнения по развитию умственных способностей у детей дошкольного возраста / Л. А. Венгер, О. М. Дьяченко. – М.: Просвещение, 1989.
2. Демідієнко О.Я. Основи краєзнавства / О. Я. Демідієнко, О. М. Іонова, В. І. Кузнєцова. - Харків: Світ дитинства, 1999.
3. *Каразану В.И.* Формирование элементарных географических представлений у детей дошкольного возраста: автореферат /В. И. Каразану. – М ., 1983.
4. *Кузь В. Г.* Основи національного виховання / В. Г. Кузь, З. О. Сергійчук. – К., 1993.
5. *Остапец А.А.* Краеведо-туристская работа с дошкольниками / А. А. Остапец, Л. В. Алиева, Г. Н. Абросимова.- М., 1995.
6. *Тімець О. В.* Краєзнавство і туризм / О. В. Тімець. - К.: Знання, 1999.